

حقوق قراردادها در فقه امامیه

جلد دوم

(توافق اراده‌ها، شرایط متعاقدان و مورد معامله)

دکتر سید مصطفی محقق داماد

دکتر ابراهیم عبدی پور فرد

دکتر جلیل قنواتی

دکتر سید حسن وحدتی شبیری

قنواتی، جلیل

حقوق قراردادها در فقه امامیه / جلیل قنواتی، سید حسن وحدتی شبیری، ابراهیم عبدی پور؛ زیر نظر: سید مصطفی محقق داماد. - تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، ۱۳۷۹-۱۳۸۹.

ج۲. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه: ۱۷۳. حقوق: ۱۸) (سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت): ۴۱۱، ۱۳۷۸. حقوق: ۲۳، ۸۷)

ISBN: 964-459-420-7

بها: ۷۵۰۰ ریال (ج. ۱)

ISBN: 978-600-5486-48-3

بها: ۵۵۰۰ ریال (ج. ۲)

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

مؤلفان جلد دوم کتاب حاضر سید مصطفی محقق داماد، ابراهیم عبدی پور فرد، جلیل قنواتی، سید حسن وحدتی شبیری می باشند.

ناشر جلد دوم پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) است. کتابنامه.

ج۲. توافق اراده ها، شرایط متعقدان و مورد معامله.

۱. حقوق مدنی - ایران. ۲. قراردادها (فقه). ۳. معاملات (فقه). الف. وحدتی شبیری، سید حسن، ۱۳۴۴. ب. عبدی پور، ابراهیم، ۱۳۴۱. ج. محقق داماد، سید مصطفی، ۱۳۲۴. د. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت). ه. عنوان.

۳۴۶/۵۵۰۲۲

۷ ج ۹۴ / ۵۰۰ KMH

م۷۹-۳۲۳۱

حقوق قراردادها در فقه امامیه (ج۲): توافق اراده ها، شرایط متعقدان و مورد معامله

مؤلفان: دکتر سید مصطفی محقق داماد، دکتر ابراهیم عبدی پور فرد، دکتر جلیل قنواتی و دکتر سید حسن وحدتی شبیری

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه (شماره انتشار: ۱۷۳، حقوق: ۱۸)

ناشر همکار: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی (شماره انتشار: ۱۳۷۸، حقوق: ۸۷)

ویراستار: محمد بیگزاده

حروفچینی و صفحه آرای: اداره چاپ و انتشارات پژوهشگاه

چاپ اول: زمستان ۱۳۸۹

تعداد: ۲۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - سبحان

قیمت: ۵۵۰۰ ریال

کلیه حقوق برای ناشران محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵۱-۲۱۱۱۱ (انتشارات ۲۱۱۱۳۰)، نمابر: ۲۸۰۳۰۹۰
تهران: خیابان انقلاب، بین وصال و قدس، نیش کوی اسکو، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰ و ۶۶۹۷۸۹۲۰

Website: www.rihu.ac.ir

Email: info@rihu.ac.ir

تهران: بزرگراه جلال آل احمد، تقاطع بل یادگار امام، روبهروی پمپ گاز، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)،

تلفن: ۴۴۲۳۴۸۴۲۳، نمابر: ۴۴۲۳۴۸۷۷۷ تهران: خ انقلاب، خ ابوریحان، ش ۱۰۷ و ۱۰۹ - تلفن: ۶۶۴۰۸۱۲۰، نمابر: ۶۶۴۰۵۶۷۸

Website: www.samt.ac.ir

Email: info@samt.ac.ir

پیام پژوهش

نیاز گسترده دانشگاه‌ها به منابع و متون درسی با نگرش اسلامی در رشته‌های علوم انسانی و محدود بودن امکانات مراکز علمی و پژوهشی که خود را موظف به پاسخگویی به این نیازها می‌دانند، ایجاب می‌کند، امکانات موجود با همکاری دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی در مسیر اهداف مشترک به خدمت گرفته شود و افزون بر ارتقا کیفی و کمی منابع درسی از دوباره کاری جلوگیری به عمل آید.

به همین منظور پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، سی و سومین کار مشترک خود را با انتشار کتاب «حقوق قراردادها در فقه امامیه جلد دوم» به جامعه علمی کشور عرضه می‌کنند.

کتاب حاضر به عنوان منبع کمک درسی برای درس‌های «کلیات قراردادها» و «فقه معاملات» برای دانشجویان رشته‌های «حقوق» و «فقه و مبانی حقوق» در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد که به وسیله گروه حقوق پژوهشگاه حوزه و دانشگاه تدوین شده است و برای طلاب علوم دینی، دانشجویان رشته حقوق، عموم محققان، دادرسان و دست‌اندرکاران امر قضا و سایر علاقه‌مندان منبعی قابل اعتماد و مفید خواهد بود.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، ما را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

فهرست مطالب

۱	مقدمه مؤلفان
۵	فصل اول: توافق اراده و عیوب اراده
۵	گفتار اول: توافق اراده (ایجاب و قبول)
۵	مقدمه
۶	قسمت اول: ایجاب
۶	الف) مفهوم ایجاب
۱۰	ب) شرایط ایجاب
۱۰	۱. ایجاب، انشای اثر حقوقی است
۱۱	۲. ایجاب باید کامل باشد
۱۱	۳. ایجاب باید مشخص باشد
۱۲	۴. ایجاب باید قاطع باشد
۱۲	۵. ایجاب باید خطاب به شخص معینی باشد
۱۳	ج) ایجاب عام
۲۰	د) مصادیق ایجاب عام
۲۰	۱. ایجاب عام از طریق آگهی
۲۰	۱-۱. وعده به پاداش (جعاله)
۲۱	۲-۱. مزایده، مناقصه و حراج
۲۵	۳-۱. ارائه فهرست کالا همراه با قیمت
۲۶	۲. عرضه کالا با نصب قیمت بر آنها
۲۷	ه) ایجاب ملزم
۲۸	۱. مفهوم ایجاب ملزم
۲۸	۲. ایجاب ملزم در حقوق وضعی
۳۰	۳. ایجاب ملزم در حقوق اسلام

۳۱	۴. مبانی نظری ایجاب ملزم
۳۱	۴-۱. نظریه تعهد یک طرفی
۳۴	۴-۲. نظریه پیش قرارداد
۳۴	نقد نظریه
۳۵	۴-۳. نظریه مسئولیت مدنی
۳۸	و) زوال ایجاب
۳۹	۱. رد ایجاب
۴۳	۲. رجوع گوینده ایجاب
۴۴	۳. مرگ و حجر یکی از طرفین
۵۳	۴. ایجاب متقابل
۵۵	۵. سپری شدن مدت ایجاب
۵۷	۶. از بین رفتن موضوع معامله
۵۷	۷. عدم تحقق شرطی که ایجاب معلق بر آن است
۵۸	قسمت دوم: قبول
۵۸	الف) مفهوم قبول
۵۹	ب) تقدم ایجاب بر قبول
۶۱	۱. دلایل لزوم تقدم ایجاب بر قبول
۶۲	۲. دلایل جواز تقدم قبول بر ایجاب
۶۵	ج) توالی ایجاب و قبول
۶۵	۱. در عقود بین حاضرین
۶۸	۲. در عقود بین غائبین
۶۹	د) تطابق بین ایجاب و قبول
۷۰	۱. تطابق در ماهیت عقد
۷۰	۲. تطابق در ماهیت مورد معامله
۷۰	۳. تطابق در فرد ماهیت
۷۱	۴. تطابق بین ایجاب و قبول در طرفین عقد
۷۲	۵. تطابق در کمیت مورد معامله
۷۳	۶. تطابق در خصوصیات عقد
۷۵	ه) زمان و مکان وقوع عقد
۷۶	۱. نظریه های چهارگانه در تعیین زمان عقد
۷۶	اول) نظریه اعلان قبول
۷۶	نقد نظریه
۷۷	دوم) نظریه ارسال
۷۸	نقد نظریه
۷۹	سوم) نظریه وصول و دریافت قبول

۷۹	نقد نظریه
۷۹	چهارم) نظریه اطلاع از قبول
۷۹	نقد نظریه
۸۰	۲. بررسی نظرهای چهارگانه در فقه اسلامی
۸۵	۳. آثار و نتایج نظرهای چهارگانه
۸۶	۴. تعیین مکان عقد
۸۷	گفتار دوم: عیوب اراده
۸۷	مقدمه و طرح بحث
۸۸	قسمت اول: اکراه
۸۸	الف) مفهوم اکراه و اثر آن بر اراده
۸۹	۱. تبیین مفهوم اکراه در مقایسه با عناوین مشابه دیگر
۸۹	۲. اثر اکراه بر اراده
۹۰	۲-۱. مفهوم اختیار
۹۱	۲-۲. تأثیر اکراه
۹۱	اول) نظریه وجود قصد و رضا در عقد اکراهی
۹۳	دوم) نظریه فقدان قصد
۹۴	سوم) نظریه فقدان رضا
۹۵	ب) عناصر تشکیل دهنده اکراه
۹۵	۱. عنصر مادی (تهدید)
۹۵	۱-۱. لزوم تهدید و اقسام آن
۹۶	۱-۲. تهدید شخص، تهدید نزدیکان
۹۶	۱-۳. استفاده از نفوذ معنوی (اکراه اخلاقی)
۹۶	۱-۴. ترس بدون اکراه
۹۷	۱-۵. تهدید از طرف معامیل و تهدید از طرف شخص ثالث
۹۷	۲. عنصر معنوی
۹۷	ج) شرایط تأثیر اکراه
۹۷	۱. شرایط اکراه کننده (مکزه)
۹۸	۲. عملی که اکراه به وسیله آن صورت می گیرد (مکزه به)
۱۰۰	۳. عملی که اکراه برای انجام آن صورت می گیرد (مکزه علیه)
۱۰۱	۴. شرایط اکراه شونده (مکزه)
۱۰۵	۵. لزوم نامشروع بودن اکراه
۱۰۶	د) اثر اکراه بر اعمال حقوقی
۱۰۶	۱. قاعده کلی
۱۰۸	۲. دلایل عدم نفوذ عقد اکراهی
۱۱۲	ه) صحت عقد اکراهی در صورت رضایت مکزه

۱۱۵	۱. ناقل یا کاشف بودن رضا
۱۱۶	۲. التزام طرف دیگر عقد پیش از اجازه
۱۱۷	۳. اثر فوت مکره پیش از اجازه
۱۱۸	۴. اثر فوت و عدم اهلیت طرف دیگر عقد
۱۱۹	قسمت دوم: اضطرار
۱۱۹	الف) مفهوم اضطرار
۱۲۱	ب) اثر اضطرار بر اراده
۱۲۳	ج) تأثیر اضطرار بر اعمال حقوقی
۱۲۵	د) مصداق‌های مورد تردید
۱۲۵	۱. اضطرار ناشی از اکراه بر سبب معامله
۱۲۶	۲. اکراه بر یکی از دو امر و اضطرار ناشی از آن
۱۲۹	۳. سوء استفاده از اضطرار
۱۳۳	قسمت سوم: اشتباه
۱۳۳	الف) مفهوم اشتباه و انواع آن
۱۳۳	۱. تعریف اشتباه
۱۳۴	۲. انواع اشتباه
۱۳۴	۱-۲. انواع اشتباه بر حسب تأثیر آن بر عقد
۱۳۷	۲-۲. انواع اشتباه بر حسب قلمرو آن
۱۳۹	ب) اشتباه در موضوع معامله
۱۳۹	۱. اشتباه در جنس مورد معامله
۱۴۱	۲. اشتباه در اوصاف مورد معامله
۱۴۳	۱-۲. اشتباه در وصف ذاتی یا اساسی
۱۴۵	۲-۲. اشتباه در وصف غیر اساسی
۱۴۵	اول) نظریه بطلان عقد
۱۴۶	دوم) نظریه نفوذ عقد و قابل فسخ بودن آن
۱۴۷	سوم) نظریات تفصیلی
۱۴۹	نتیجه: قوت و استحکام نظریه اکثریت
۱۵۱	۳. دیگر موارد اشتباه در موضوع معامله
۱۵۱	۱-۳. اشتباه درباره ارزش مورد معامله
۱۵۲	۲-۳. اشتباه درباره وصف صحت مورد معامله
۱۵۳	۳-۳. اشتباه ناشی از خدعه طرف دیگر (تدلیس)
۱۵۴	ج) اشتباه در شخص طرف معامله
۱۵۴	۱. اشتباه در شخص طرف معامله در بیع
۱۵۷	۲. اشتباه در شخص طرف عقد نکاح
۱۶۲	۳. ضابطه کلی اشتباه در شخص طرف معامله

۱۶۴	 (د) شرایط تأثیر اشتباه
۱۶۴	 ۱. اشتباه باید مؤثر باشد
۱۶۵	 ۲. اشتباه باید در قلمرو قصد انشا باشد
۱۶۷	 فصل دوم: شرایط متعاقدين
۱۶۷	 مقدمه و طرح بحث
۱۶۷	 گفتار اول: اهلیت
۱۶۷	 طرح بحث
۱۶۹	 الف) اهلیت تمتع
۱۶۹	 ۱. تعریف اهلیت تمتع
۱۶۹	 ۲. شرایط اهلیت تمتع
۱۷۱	 ۳. موارد استثنا از اهلیت تمتع
۱۷۲	 ب) اهلیت استیفا
۱۷۲	 ۱. تعریف اهلیت استیفا
۱۷۳	 ۲. شرایط اهلیت استیفا
۱۷۳	 اول) بلوغ
۱۷۳	 بند یک) معنای بلوغ
۱۷۵	 بند دو - امارات بلوغ
۱۷۸	 بند سه) معیار در سن بلوغ
۱۷۹	 دوم) عقل
۱۸۰	 بند یک) ماهیت عقل و معنای جنون
۱۸۱	 بند دو) اقسام جنون
۱۸۲	 بند سه) تأثیر جنون بر قصد انشا
۱۸۳	 سوم) رشد
۱۸۳	 بند یک) معنای رشد
۱۸۴	 بند دو) رابطه میان رشد و عدالت
۱۸۵	 بند سه) معامله سفیه و معامله سفهی
۱۸۵	 بند چهار) چگونگی احراز رشد
۱۸۶	 بند پنج) اشتراط رشد در گستره عقود
۱۸۷	 بند شش) نیاز به حکم حاکم در حجر سفیه
۱۸۸	 ج) وضعیت معامله افراد فاقد اهلیت
۱۸۹	 ۱. وضعیت معامله صغیر نابالغ و غیر رشید
۱۹۱	 اول) آیات قرآن
۱۹۳	 دوم) روایات
۱۹۵	 ۲. اصل اولی در باب اهلیت
۱۹۷	 گفتار دوم: اختیار و سمت در معامله

۱۹۷	مقدمه و طرح بحث
۱۹۸	قسمت اول: نمایندگی در انعقاد عقد
۱۹۸	الف) پیشینه تاریخی نمایندگی
۲۰۰	ب) تعریف نمایندگی
۲۰۴	ج) نمایندگی و مفاهیم مشابه
۲۰۴	۱. نمایندگی و اذن
۲۰۵	۲. نمایندگی و وکالت
۲۰۶	۳. رابطه نمایندگی و حق العمل کاری
۲۱۰	د) اقسام نمایندگی
۲۱۰	۱. نمایندگی قراردادی
۲۱۰	۱-۱. نمایندگی ارادی
۲۱۲	۱-۲. نمایندگی ناشی از تنفیذ
۲۱۹	۲. نمایندگی قانونی
۲۲۲	ه) مبنای حقوقی نمایندگی
۲۲۲	۱. نظریات حقوق دانان
۲۲۲	۱-۱. نظریه «اراده اصیل»
۲۲۲	۱-۲. نظریه «اراده نماینده»
۲۲۳	۱-۳. نظریه «همکاری اراده اصیل و نماینده»
۲۲۳	۱-۴. نظریه «جانشینی»
۲۲۳	۱-۵. نظریه «جانشینی ناشی از اراده خلاق اصیل و حکم قانون»
۲۲۴	۲. نظریات فقیهان
۲۲۴	۱-۲. نظریه تنزیلی
۲۲۶	۲-۲. نظریه تسبیبی
۲۲۷	۳-۲. نظریه جانشینی
۲۲۸	و) ماهیت حقوقی نمایندگی
۲۲۹	۱. حق یا حکم بودن نمایندگی
۲۳۲	۲. لزوم و جواز رابطه نمایندگی
۲۳۴	ز) قلمرو نمایندگی
۲۳۵	۱. قلمرو نمایندگی از جهت موضوع (شرایط موضوع نمایندگی)
۲۳۵	۱-۱. قابلیت نمایندگی
۲۳۶	اول) اصل عدم قابلیت نمایندگی
۲۴۰	دوم) تفصیل بین امور مالی و عبادی
۲۴۱	سوم) تفصیل بین امور اعتباری و تکوینی
۲۴۲	چهارم) تفصیل بین امور مالی، عبادات بدنی و عبادات دارای دو جنبه مالی و بدنی
۲۴۳	پنجم) اصل قابلیت نمایندگی

۲۴۷	۲-۱. توانایی اصيل در انجام عمل مورد نمايندگي
۲۵۰	۳-۱. معلوم بودن موضوع نمايندگي
۲۵۱	۲. قلمرو نمايندگي از نظر ماهيت موضوع
۲۵۱	۱-۲. نمايندگي در امور انشاى و اخبارى
۲۵۷	۲-۲. نمايندگي در اعمال حقوقى و اعمال مادى
۲۵۹	ح) شرايط تحقق نمايندگي
۲۶۰	۱. جانشنينى اراده نماينده از اراده اصيل
۲۶۲	۲. قصد نمايندگي
۲۶۷	۳. داشتن سمت نمايندگي و اختيار انجام عمل از طرف اصيل
۲۷۰	ط) آثار نمايندگي
۲۷۱	۱. آثار نمايندگي در رابطه بين نماينده و اصيل
۲۷۱	۱-۱. تعهدات نماينده در مقابل اصيل
۲۷۱	۱-۱-۱. اجراى موضوع نمايندگي
۲۷۱	۱-۱-۱-۱. تعهد به اجراى موضوع نمايندگي
۲۷۳	۱-۱-۱-۲. تعهد به اجراى لوازم و مقدمات نمايندگي
۲۷۴	۱-۱-۳. انجام معامله با خود
۲۷۹	۱-۱-۴. اجراى نمايندگي از طريق اعطائى نمايندگي به غير
۲۸۴	۲-۱. تعهدات اصيل در مقابل نماينده
۲۸۵	۳-۱. ضمانت اجراى تخلف نماينده در مقابل اصيل
۲۸۶	۴-۱. ضمانت اجراى تخلف اصيل در مقابل نماينده
۲۸۷	۲. آثار نمايندگي نسبت به شخص ثالث
۲۸۸	ك) انحلال نمايندگي
۲۸۸	۱. انحلال ارادى رابطه نمايندگي
۲۸۸	۱-۱. عزل نماينده
۲۹۳	۲-۱. استعفاى نماينده
۲۹۴	۲. انحلال قهرى رابطه نمايندگي
۲۹۴	۱-۲. مرگ اصيل يا نماينده
۲۹۸	۲-۲. جنون اصيل يا نماينده
۳۰۴	۳-۲. سفاهت اصيل يا نماينده
۳۰۴	۴-۲. از بين رفتن موضوع نمايندگي
۳۰۵	۵-۲. پايان يافتن مدت نمايندگي
۳۰۶	قسمت دوم: معامله فضولى
۳۰۶	الف) تعريف معامله فضولى
۳۰۹	ب) اقسام معامله فضولى
۳۰۹	۱. معامله فضولى تمليكى و عهدى

۳۱۱	۲. معامله فضولی برای مالک و معامله فضولی برای خود
۳۱۱	ج) قلمرو معامله فضولی
۳۱۲	۱. معامله فضولی معامله‌ای موافق قاعده عمومی
۳۱۲	۱-۱. تنفیذ معامله فضولی به عنوان قاعده عمومی
۳۱۴	۲-۱. تنفیذ معامله فضولی به عنوان حکمی استثنایی
۳۱۴	۲. ایقاع فضولی
۳۱۵	۳. معامله فضولی معاطاتی
۳۱۶	۴. معامله فضولی در عین کلی
۳۲۰	د) بررسی دلایل صحت و بطلان عقد فضولی
۳۲۰	۱. دلایل صحت معامله فضولی
۳۲۱	۲. دلایل بطلان معامله فضولی
۳۲۵	۳. معامله فضولی برای خود
۳۲۸	ه) مبنای حقوقی عدم نفوذ معامله فضولی
۳۲۹	۱. فقدان رضا به عنوان مبنای عدم نفوذ معامله فضولی
۳۳۰	۲. اجازه مالک به عنوان نشانه رضای تقدیری مالک در زمان انعقاد قرارداد
۳۳۱	۳. نظریه انتساب
۳۳۲	۴. اجازه سبب رفع مانع
۳۳۲	۵. تبیین مبنای تنفیذ با توجه به نوع عمل حقوقی
۳۳۲	۶. اجازه به عنوان شرط تأثیرگذاری عقد
۳۳۳	۷. نظریه نمایندگی
۳۳۳	و) ماهیت اجازه
۳۳۴	۱. اجازه به عنوان اعلام رضای ساده مالک
۳۳۵	۲. اجازه به عنوان امر انشایی
۳۳۶	۳. نظر برگزیده
۳۳۶	ز) شرایط اجازه
۳۳۶	۱. مسبوق به رد نباشد
۳۴۰	۲. مطابقت اجازه با عقد
۳۴۳	۳. مجیز در زمان اجازه مالک باشد
۳۴۴	ح) شرایط اجازه کننده
۳۴۴	۱. اهلیت مجیز
۳۴۴	۲. وجود مجیز در زمان عقد
۳۴۶	۳. جواز تصرف مجیز در زمان عقد
۳۵۳	ط) عقود متعدد بر مال مجیز
۳۵۵	ی) فوریت اجازه
۳۵۷	ک) حق یا حکم بودن اجازه

۳۵۹	ل) اثر اجازه
۳۵۹	۱. نظریه کشف
۳۶۷	۲. نظریه نقل
۳۶۹	م) رد معامله فضولی
۳۶۹	۱. ماهیت حقوقی رد معامله فضولی
۳۷۰	۲. وقوع رد
۳۷۲	۳. اثر رد معامله فضولی
۳۷۳	۴. آثار رد معامله فضولی در روابط بین مالک و فضول و اصیل
۳۷۳	۱-۴. رابطه مالک با دو طرف عقد فضولی
۳۷۳	۲-۴. رابطه مشتری (اصیل) با فضول
۳۷۳	۱-۲-۴. رجوع مشتری به بایع فضولی برای اخذ ثمن
۳۷۴	۲-۲-۴. رجوع مشتری به بایع فضولی برای غرامات و خسارات
۳۷۷	فصل سوم: شرایط مورد معامله
۳۷۷	مقدمه و طرح بحث
۳۸۰	گفتار اول: مالیت
۳۸۰	الف) مفهوم مالیت
۳۸۲	ب) ادله اعتبار مالیت
۳۸۲	۱. دلایل نظر مشهور
۳۸۳	۲. دلایل نظر غیر مشهور
۳۸۴	ج) معیار مالیت
۳۸۸	جمع‌بندی نظرها
۳۸۹	گفتار دوم: دارا بودن منفعت عقلانی و مشروع
۳۹۱	الف) مفهوم مشروع بودن
۳۹۲	ب) ادله لزوم مشروع بودن موضوع تعهد
۳۹۳	ج) معیار مشروع بودن
۳۹۴	د) نهی حاکم شرعی از موضوع تعهد
۳۹۵	گفتار سوم: ملکیت مورد معامله
۳۹۷	الف) ادله اعتبار ملکیت
۳۹۸	ب) عناصر ملکیت
۳۹۸	۱. قابلیت تملک شخصی
۴۰۰	۲. آزاد بودن ملک
۴۰۰	۱-۲. نقل و انتقال عین موقوفه
۴۰۲	۲-۲. نقل و انتقال عین مرهونه
۴۰۲	۱-۲-۲. نظریه بطلان
۴۰۳	۲-۲-۲. نظریه عدم نفوذ

۴۰۵	گفتار چهارم: وجود مورد معامله
۴۰۶	الف) مبنای شرط موجود بودن
۴۰۶	۱. دلیل عقلی
۴۰۷	۲. دلیل نقلی
۴۰۷	۳. سیره عقلا
۴۰۸	ب) قلمرو شرط موجود بودن
۴۰۹	گفتار پنجم: قدرت بر تسلیم
۴۰۹	الف) دلایل اعتبار شرط قدرت بر تسلیم
۴۱۰	۱. لزوم مالیت داشتن مورد معامله
۴۱۰	۲. سفهی بودن معامله
۴۱۱	۳. اجماع
۴۱۱	۴. روایت نبوی ﷺ «... لا تبع ما ليس عندك»
۴۱۲	۵. حدیث غرر
۴۱۳	۱-۵. سند حدیث غرر
۴۱۳	۲-۵. دلالت حدیث
۴۱۴	۶. سیره عقلا
۴۱۶	ب) موضوع حقیقی شرط
۴۱۷	ج) تأثیر ناتوانی از تسلیم در وضعیت عقد
۴۱۹	د) قلمرو زمانی شرط
۴۲۴	گفتار ششم: معلوم بودن مورد معامله
۴۲۴	الف) دلایل لزوم معلوم بودن مورد معامله
۴۲۵	۱. اجماع
۴۲۵	۲. حدیث غرر
۴۲۶	۳. روایات خاص
۴۲۹	۴. دلیل عقل و سیره عقلا
۴۲۹	ب) چگونگی رفع ابهام از مورد معامله
۴۳۶	ج) موارد استثنا از اشتراط علم به مورد معامله
۴۳۶	۱. عقود مسامحی
۴۳۷	۲. توابع مورد معامله
۴۳۸	گفتار هفتم: معین بودن مورد معامله
۴۴۱	منابع و مآخذ
۴۵۱	نمایه ها

مقدمه مؤلفان

حقوق اسلامی که در هر یک از مذاهب مختلف فقهی ویژگی‌های خاص دارد، در قلمرو عقود و ایقاعات (فقه معاملات) گنجینه ارزشمندی از دانش بشری و معارف الهی است که نقطه اوج آن در مکتب فقهی جعفری تبجلی یافته است. اگرچه همه فقیهان در مذاهب مختلف اسلامی در جهت توسعه فقه معاملات و ارائه راه‌حل‌ها در مسائل مورد استیلا جامعه اسلامی مجاهدت و کوشش وافر داشته‌اند، لکن نقش فقیهان امامیه در تعمیق این مباحث و ارائه تحلیل و نظریات متقن فقهی و حقوقی، بی‌بدیل و نمایان‌تر است. امروزه مکاسب شیخ انصاری و کتاب‌های ارزشمندی که در نقد، شرح و تفسیر آن از سوی اندیشمندان و فقیهان بزرگ معاصر نگاشته شده، منابع غنی و باارزشی را به‌طور عموم برای جامعه بشری، به‌ویژه برای جامعه اسلامی فراهم ساخته که دربردارنده هزاران نظریه حقوقی تحلیلی است و همچون چشمه‌ای زاینده، پژوهشگران حقوق اسلامی را کامیاب و سیراب می‌سازد.

حقوق اسلامی، به‌ویژه فقه معاملات آن دارای هویت مستقل، مبانی، اهداف و شیوه خاص خود است، اما از این نظر که دربردارنده قواعد تنظیم رفتار و روابط اجتماعی است، به نظام حقوقی رومی ژرمنی شباهت دارد و از نظر عرفی بودن قواعد، با نظام حقوقی کامن‌لا مشابه است. دلیل این امر، هماهنگی فقه معاملات با سیره‌ها و روش‌های عقلانی و تراوش آنها از ذهن عرفی فقیهان در استنباط از کتاب و سنت و اجتنابشان از خلط مباحث پیچیده فلسفی و عقلی با مباحث فقهی است. اما وجه تمایز حقوق قراردادهای فقه اسلامی با دیگر نظام‌های عرفی، مبتنی بودن آن بر اصول و قواعدی است که ریشه در وحی و اراده الهی دارد؛ خداوندی که کمال مطلق و عالم بر همه امور هستی و آگاه از مصالح و مفاسد بشر در

حیطه فردی و اجتماعی است. ویژگی دیگر فقه امامیه، باز بودن باب اجتهاد و امکان استنباط احکام در موضوعات مستحدثه و نوپیدا و ارائه راه‌حل‌های جدید برای مسائل نو بر مبنای اصول و قواعد کلی موجود در کتاب و سنت است و همین امر به پویایی فقه امامیه و ایستادن آن در گستره زمان می‌انجامد.

«حقوق قراردادهای در فقه امامیه»، کوششی است برای ارائه فقه معاملات در شکل و قالب تألیفات حقوقی و با نظم و ترتیب و ادبیاتی که برای دانش‌آموختگان و پژوهشگران حقوقی قابل فهم‌تر باشد. جلد اول این مجموعه در سال ۱۳۷۹ به اهتمام سازمان سمت انتشار یافت، اما به دلیل مشغله مؤلفان، اتمام نتایج پژوهش برای تدوین و انتشار جلد دوم به تأخیر افتاد و اینک به توفیق الهی جلد دوم این مجموعه عرضه می‌شود و پیش‌روی اندیشمندان و دانش‌آموختگان حقوق قرار می‌گیرد. بدون تردید با همه کوششی که مؤلفان برای ارائه پژوهشی سودمند و قابل استفاده داشته‌اند همانند هر محصول فکری دیگر، این نوشته خالی از نقص و ایراد نیست. بنابراین، موجب امتنان است اگر اندیشمندان و صاحب‌نظران حقوقی، کاستی‌های آن را به مؤلفان گوشزد کنند.

همان‌گونه که در مقدمه جلد اول وعده دادیم، جلد دوم به ادامه مباحث مربوط به انعقاد و اعتبار عقد اختصاص یافته است. در فقه معاملات، شرایط صحت عقد به عنوان شرایط عقد، شرایط متعاقدين و شرایط عوضین مطرح می‌گردد. از این رو در گفتار اول از فصل اول، توافق اراده‌ها به عنوان سبب ایجاد عقد، در دو قسمت ایجاب و قبول به تفصیل بررسی شده است. سپس در گفتار دوم، عیوب اراده به صورت تحلیلی مطرح و دیدگاه‌های فقهی در این زمینه تبیین گردیده و برای مسائل مربوط به اکراه، اضطرار و اشتباه در عقد، راه‌حل‌های ممکن بر اساس مبانی فقهی ارائه شده است. در فصل دوم، شرایط متعاقدان بررسی شده و مباحث مربوط در دو عنوان اهلیت و اختیار و سمت متعاملین مطرح گردیده و در این راستا، مباحث ارزنده‌ای از نمایندگی در قراردادهای و مسائل متنوعی در معاملات فضولی بر مبنای دیدگاه‌های فقهی ارائه شده است. در فصل سوم، شرایط مورد معامله به تفکیک مطرح شده و دلایل و مبانی فقهی هر یک بحث و بررسی شده است.

تألیف حاضر هر چند به قلم چند نفر نگارش یافته، اما حاصل دقت عقل جمعی است و همه مباحث از سوی همکاران به دقت مطالعه و در جلسات گروهی نقد و بررسی شده تا حتی المقدور ایرادها برطرف و نکات لازم تکمیلی اضافه شود. گفتنی است مباحث مربوط

به ایجاب و قبول، نمایندگی و معامله فضولی، به قلم آقای دکتر جلیل قنواتی، مباحث مربوط به عیوب اراده، به قلم آقای دکتر ابراهیم عبدی پور و مباحث مربوط به اهلیت و شرایط مورد معامله، به قلم آقای دکتر سید حسن وحدتی شبیری نگاشته شده است و در تدوین همه مباحث از دیدگاه‌ها و نقطه نظرات استاد فرزانه جناب آقای دکتر سید مصطفی محقق داماد استفاده شده است.

در پایان، از مسئولان محترم پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، که در انجام این پژوهش مؤلفان را یاری کردند و نیز از مسئولان محترم سازمان سمت که به نشر این اثر اهتمام ورزیدند، سپاس فراوان داریم. همچنین از ویراستار محترم جناب آقای بیگزاده که با سعی و اهتمام خود این نوشتار را ویرایش و اصلاح کردند، سپاسگزاریم.

مؤلفان

تأیستان ۱۳۸۸